

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.12.93>

УДК 339.1:330.341.1:658(477)

*Л. О. Єфімцева,
докторка філософії з економіки,
доцентка кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Київський кооперативний інститут бізнесу і права
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9519-3647>*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТОРГІВЛІ

*L. Yefimtseva,
PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics,
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

THEORETICAL AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TRADE ENTERPRISES

У статті досліджено сутність категорії «інновація», провідні інноваційні напрями (персоналізація рекомендацій, ESG-стратегії, кібербезпека та захист даних, IoT-пристрої, електронні гаманці та цифрові платежі, голосові помічники, штучний інтелект і чат-боти, інструменти відстеження та управління запасами, автономна доставка, доповнена

реальність (AR) і віртуальна реальність (VR)) та детермінанти впливу на впровадження інновацій в торговельній сфері.

Визначено специфічні ознаки в процесі впровадження інноваційних рішень на торговельних підприємствах, які пов'язані з особливостями торговельно-технологічного процесу, серед яких технологічний компонент функціонування торговельних підприємств, взаємозв'язок з суміжними сферами діяльності, переваги від впровадження інноваційної діяльності як для споживачів, так і для економічних суб'єктів, та специфічні особливості торговельної сфери.

Розглянуто макроекономічні, галузеві і мікроекономічні чинники впливу на становлення сприятливого інноваційного середовища в Україні, зокрема нестабільні економічні умови, недосконалість національного законодавства, низький рівень розвитку інституційної та інноваційної інфраструктури, втрата кадрових та інтелектуальних ресурсів, невисокий рівень реалізації екологічних інновацій, низький рівень розвитку цифрової інфраструктури, висока вартість інноваційних рішень, низький рівень цифрової грамотності населення.

Окреслено шляхи забезпечення сприятливого середовища для покращення інноваційного розвитку підприємств торговельної сфери. Зокрема, введення пільгового оподаткування, покращення умов кредитування, поширення програм з формування та розвитку технологічних платформ, розвиток інфраструктури інноваційної діяльності матимуть позитивний вплив на інноваційний розвиток, що постане результативним механізмом відродження економіки України в післявоєнний період.

This article investigates the essence of the "innovation" category, explores the leading innovative trends (personalized recommendations, ESG strategies, cybersecurity and data protection, IoT devices, electronic wallets and digital payments, voice assistants, artificial intelligence and chatbots, inventory tracking and management tools, autonomous delivery, augmented reality (AR), and virtual reality (VR)), and determines the influencing factors on the implementation of innovations in the trade sector.

The study identifies specific features in the process of implementing innovative solutions at trade enterprises, which are linked to the peculiarities of the commercial and technological process. These features include the technological component of trade enterprise operations, the interconnectedness with adjacent fields of activity, the benefits derived from implementing innovative activities for both consumers and economic entities, and the specific characteristics of the trade sphere.

The paper reviews macroeconomic, sectoral, and microeconomic factors that influence the formation of a favorable innovation environment in Ukraine. These specifically include unstable economic conditions, the imperfection of national legislation, a low level of institutional and innovation infrastructure development, the loss of human capital and intellectual resources, the low adoption rate of ecological innovations, the inadequate development of digital infrastructure, the high cost of innovative solutions, and the low level of digital literacy among the population.

Finally, the article outlines strategies for ensuring a favorable environment to enhance the innovative development of trade enterprises. Specifically, the introduction of preferential taxation, improvement of lending conditions, expansion of programs for the formation and development of technological platforms, and the development of innovation infrastructure will have a positive impact on innovative development. This is poised to become an effective mechanism for the revival of Ukraine's economy in the post-war period.

Ключові слова: *інноваційна діяльність, інноваційні напрями, детермінанти впливу, специфічні ознаки, підприємства торговельної сфери.*

Keywords: *Innovation activity, Innovation directions, Influencing factors, Distinctive characteristics, Trade enterprises.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

В нинішніх умовах економіці України притаманні риси модифікації інституційних, економічних, соціальних, фінансових та інших відносин, у

формуванні яких підприємства торгівельної сфери мають велике значення, що пояснюється декількома чинниками:

по-перше, стан розвитку підприємств торгівлі характеризує рівень життя населення та стан економіки загалом;

по-друге, торгівельні підприємства забезпечують частину ВВП, що сприяє формуванню економічної стабільності України. Відповідно статистичних даних, частка гуртової та роздрібної торгівлі у ВВП у 2024 році складала біля 10% [1];

по-третє, вказані підприємства забезпечують потреби як внутрішніх, так і зовнішніх споживачів. Згідно даних НІСД, частка експорту товарів та послуг у ВВП в 2024 році складала 29,4% та зросла порівняно з попереднім роком на 13% [2].

Підсумовуючи вищевказане, можна стверджувати, що підприємства торгівельної сфери постають частиною системи розподілу економічних благ та демонструють становище і складнощі економічної системи країни та рівень інтеграції економічної діяльності. Попри значну роль торговельної галузі, в сучасних реаліях підприємства стикаються з низкою проблем, серед яких руйнування інфраструктури, перебої в роботі постачальників, зростання витрат на логістику, нестача робочої сили, нестабільність цін на сировину та енергоресурси, скорочення виробничих циклів. Незважаючи на вказані проблеми, представники торговельного бізнесу мають позитивні очікування, що підтверджує опитування підприємств роздрібної торгівлі в I кварталі 2025 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності, згідно якого індикатор ділової впевненості в роздрібній торгівлі підвищився порівняно із IV кварталом 2024р. на 10,3% [3]. Водночас, у таких умовах особливого значення набуває здатність підприємств адаптуватися та використовувати інноваційні підходи для структурних зрушень, та, як наслідок, зростання конкурентоспроможності торговельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців висвітлювалися питання проблем інноваційного розвитку, серед зарубіжних вчених: П. Бенневорт, П. Друкер, А. Кругман, Дж. Круз, Х. Мун, М. Портер, Р. Солоу, Л. Танг, Б. Твісс,

Schumpeter, J. та ін. Серед українських науковців питання інноваційного розвитку підприємств досліджували Шпикуляк О. Г., М. І. Грицаєнко, Сафонова В. Є., Андреев А., Серeda С. А. та Демидчук Л. Б., Сохацька О. М., Юдіна М. та інші автори. Не зважаючи на значну кількість різноманітних досліджень у цій сфері, інноваційні процеси у торгівельній діяльності потребують подальшого наукового розгляду.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завдання статті полягає в узагальненні теоретичних та практичних засад інноваційного розвитку підприємств торговельної сфери в Україні, зокрема встановленню особливостей та основних детермінант впливу на впровадження інноваційних рішень в діяльність торговельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. В нинішніх умовах, коли всі царини суспільного життя знаходяться в стані стрімкого розвитку та переходу до інформаційного суспільства, зростання інноваційної діяльності постає одним із визначальних чинників забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку економічних суб'єктів та держави. Окрім зазначеного, слід враховувати, що впровадження інновацій являється умовою для консолідації України в Європейське співтовариство. Загалом термін «інновація» за своїм походженням характеризує рух в напрямку до змін. Вперше термін «інновація» впровадив вчений-економіст Йозеф Шумпетер, який окреслив інновацію як нову комбінацію, яка постає фактором економічного зростання та при якій використовуються засоби виробництва кращої якості при більш ефективних способах виробництва [4, с.102]. В ЗУ «Про інноваційну діяльність» зазначено, що інноваціями є новостворені і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [5]. Визначення терміну «інновації» вченими-економістами різняться в залежності від підходів до визначення її сутності. Зокрема, вказаний термін науковці розглядали з різних позицій:

по-перше, в інновації вбачали саме розвиток;

по-друге, інновацію розглядали як нову технологію, продукт або послугу;

по-третє, інновацію розглядали як процес;

по-четверте, в інновації бачили саме ідею;

по-п'яте, інновацію розглядали як результат [6, с. 57].

Зазначені підходи до визначення парадигми інновації характеризують лише її основні елементи та вказують лише на одну із сторін її сутності. Заслугує уваги визначення, в якому в інновації вбачається наслідок реалізації ідеї через втілення нових або вдосконалених технологій, продукції, послуг, які в ході розвитку набувають унікальної цінності та спричиняють соціальні та інші наслідки [6, с. 63]. На нашу думку, інноваціями являється кінцевий результат впровадження нового продукту, послуги чи процесу або модифікацій новації відповідно до потреб ринку на технологічному, товарному, організаційно-управлінському, економічному, соціальному та юридичному рівнях, в результаті чого створюється нова цінність, яка призводить до ефективних економічних результатів.

Інноваційні рішення в торговельній сфері, не зважаючи на проблемі питання, пов'язані з військовими діями, впроваджуються для підвищення конкурентоздатності та фінансово-економічних результатів діяльності підприємств торгівлі. У сучасній економічній парадигмі на підприємствах торгівлі відбуваються суттєві перетворення у зв'язку з переходом від екстенсивного до інтенсивного напрямку розвитку: «...традиційна модель зростання, заснована на збільшенні матеріальних та трудових ресурсів, поступається місцем інноваційній моделі, орієнтованій на підвищення продуктивності та ефективності використання наявних активів. Це проявляється у впровадженні новітніх технологій, оптимізації бізнес-процесів та розробці інноваційних моделей взаємодії з клієнтами. Для успішного функціонування в динамічному ринковому середовищі підприємства торгівлі повинні постійно адаптуватися до змін, підвищуючи свою конкурентоспроможність за рахунок інновацій та вдосконалення управління... » [7]. Зазначене підтверджують статистичні дані, згідно яких кількість інноваційно активних підприємств в оптовій торгівлі загалом по

Україні в 2022-2024 рр. порівняно з 2018–2020 рр. зросла на 5% та в кінці 2024 року їх частка в загальній сукупності становила 18,5% з витратами 26 млрд грн на інновації та 187 млрд грн реалізованої інноваційної продукції [1]. Підприємства торгівлі запроваджують інноваційні рішення, підвищуючи показники онлайн-продажів, логістичних рішень та управління запасами. Провідними інноваційними напрямками торговельних підприємств постають персоналізація рекомендацій, ESG-стратегії, кібербезпека та захист даних, IoT-пристрої, електронні гаманці та цифрові платежі, голосові помічники, штучний інтелект і чат-боти, інструменти відстеження та управління запасами, автономна доставка, лоповнена реальність (AR) і віртуальна реальність (VR) (табл. 1). Водночас в процесі впровадження інноваційних рішень в торговельній діяльності слід враховувати специфічні ознаки, які пов'язані з особливостями торговельно-технологічного процесу. Зокрема, ними являються наступні особливості:

по-перше, відношення інновацій корелює з торговельно-технологічними нововведеннями, які пов'язані з удосконаленням послуг. Технологічний компонент функціонування підприємств сфери торгівлі зводиться до виконання обробки руху товарів, від прибуття товару до торговельного підприємства до передпродажної підготовки;

по-друге, на розвиток інноваційної діяльності впливають не лише інноваційні процеси на підприємствах, але й у пов'язаних сферах, зокрема у виробничій;

по-третє, результатом реалізації інноваційних рішень постає виникнення переваг як для споживачів, так і для підприємств торгівлі через зростання ефективності торговельно-технологічного процесу та конкурентних переваг, виникнення нових видів, форм, методів і технологій торгівлі; підвищення якості товарів, розширення асортименту [8, с. 176];

по-четверте, торговельна сфера має специфічні особливості, які впливають на втілення нововведень. Ними являються рівень оснащення підприємства основними та оборотними засобами, кадровим інтелектуальним потенціалом, стан виробництва продукції та імпорту товарів, платоспроможність споживачів.

Таблиця 1. Інноваційні напрями на торговельних підприємствах України

<i>Вид інноваційного напрямку</i>	<i>Характеристика</i>
Персоналізація рекомендацій	Являється одним із найважливіших інноваційних напрямів роздрібної торгівлі, які здійснюються за допомогою ШІ та алгоритмів машинного навчання. Полягає в рекомендації на основі контенту або вподобань інших клієнтів, які належать до схожих вікових, географічних і культурних груп.
ESG-стратегії	Направлені на споживачів, які мають екологічну свідомість і соціальну обізнаність (цифрові чеки замість паперових, сенсорні рішення для розумного споживання енергії та води, електромобілі в логістиці, технології свідомого споживання тощо).
Кібербезпека та захист даних	Полягає в захисті конфіденційності даних підприємств торгівлі та споживачів.
ІоТ-пристрої	Забезпечують оптимізацію операцій і скорочення ручної праці (автоматизовані каси, роботи-співробітники, автоматизація складів, ланцюжків поставок тощо). Технологія ІоТ покращує керування магазином, забезпечує швидше обслуговування та оптимізоване розміщення товарів.
Електронні гаманці та цифрові платежі	Інтегровані системи для управління перевагами, балами лояльності клієнтів, які забезпечують споживачам вищу швидкість та зручність під час сплати за товари або послуги.
Голосові помічники	Швидший, доступний спосіб пошуку без використання рук.
Штучний інтелект і чат-боти	Сприяють покращенню роботи із споживачами: розробка персоналізованих рекомендацій, спрощення в навігації магазином, покращення логістичних рішень та управління запасами.
Інструменти відстеження та управління запасами	Слугують підвищенню ефективності та оптимізації операцій (автоматичне управління ланцюгом поставок, система управління замовленнями на базі ШІ, постановка задач за допомогою голосового управління, прогнозування продажів, аналітика системи знижок у реальному часі).
Автономна доставка	Використання дронів для доставки на невеликі дистанції, перевагами яких постає компенсація дефіциту кваліфікованих водіїв.
Доповнена реальність (AR) і віртуальна реальність (VR)	Підвищують рівень залучення онлайн-покупців (віртуальні примірочні та віртуальні шоуруми), забезпечують більш захоплюючий цифровий досвід, дозволяючи споживачам переглядати 3D-зображення товарів замість звичайних 2D-картинок.

Джерело: складено за даними Медіа про фінтех та інноваційні технології [9].

Окрім специфічних ознак, які впливають на розвиток інноваційної діяльності в торговельній сфері, в процесі впровадження інноваційних рішень в свою діяльність торговельні підприємства стикаються з низкою макроекономічних, галузевих і мікроекономічних чинників, які впливають на формування сприятливого інноваційного середовища в Україні (табл. 2).

Таблиця 2. Основні детермінанти впливу на впровадження інноваційних рішень в діяльність торговельних підприємств в Україні

<i>Чинник</i>	<i>Вплив чинника на впровадження інноваційних рішень</i>
Нестабільні економічні умови	Послаблення національної грошової одиниці, зростання рівня інфляції в Україні суттєво впливають на впровадження інноваційних рішень в діяльність торговельних підприємств
Недосконалість національного законодавства	Низький рівень захисту інтелектуальної власності, інформаційної безпеки, високі інвестиційні ризики постають стримуючими чинниками розвитку інноваційної діяльності в торговельній сфері.
Низький рівень розвитку інституційної та інноваційної інфраструктури	Відсутній дієвий механізм фундаментальних технологічних змін. Державні інноваційні програми не завжди досягають кінцевих результатів, органи виконавчої влади не мають достатньо коштів для інноваційної трансформації.
Втрата кадрових та інтелектуальних ресурсів	Внаслідок слабкої системи підтримки науково-дослідницьких установ спостерігається втрата кадрових та інтелектуальних ресурсів.
Невисокий рівень реалізації екологічних інновацій	Через низький рівень фінансування, слабку екологічну культуру, нестабільність законодавчої бази та недостатню інтеграцію екологічних аспектів у галузевій політиці.
Низький рівень розвитку цифрової інфраструктури	Низький розвиток цифрової інфраструктури в регіонах, недосконалість телекомунікаційних мереж, обмежений доступ до високошвидкісного інтернету та відсутність єдиної державної платформи для електронної комерції перешкоджають масштабному впровадженню сучасних технологій в торговельній сфері.
Висока вартість інноваційних рішень	Для малих і середніх підприємств, які становлять значну частину торговельного сектору, інвестиції в новітні технології можуть бути фінансово недоступними. Це пов'язано з високими початковими витратами на придбання обладнання, програмного забезпечення та надання послуг з впровадження інноваційних рішень.
Низький рівень цифрової грамотності населення	Значна частина працівників торговельних підприємств потребує додаткового навчання та підвищення кваліфікації. Це, в свою чергу, потребує додаткових фінансових ресурсів і часу.

Джерело: розробка автора.

Нестабільність політичних умов суттєво впливає на становлення сприятливого інноваційного середовища в Україні. Понад те, слабо розвинута нормативно-законодавча база, інституційна та інноваційна інфраструктура та відсутність дієвого механізму фундаментальних технологічних змін сповільнює процеси впровадження інноваційних рішень. Зокрема, державні інноваційні програми не завжди досягають кінцевих

результатів, органи виконавчої влади не мають достатньо коштів для інноваційної трансформації.

Також слід враховувати втрату кадрових та інтелектуальних ресурсів внаслідок слабкої системи підтримки науково-дослідницьких установ. Окрім зазначеного, негативним чинником впливу на розвиток інноваційної діяльності в торговельній сфері постає невисокий рівень реалізації екологічних інновацій через низький рівень фінансування, слабку екологічну культуру, нестабільність законодавчої бази та недостатню інтеграцію екологічних аспектів у галузевій політиці. Зазначене підтверджують дані опитування Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій, згідно якого 45% респондентів назвали стримуючими чинниками впровадження інноваційних рішень нестачу кваліфікованої робочої сили, 29% опитуваних вказали на відсутність спеціалізованого законодавства. Крім того, учасники опитування вказали, що висока вартість ліцензування, складність отримання патентів та недостатність захисту інтелектуальної власності також суттєво впливають на інноваційний розвиток підприємств. При цьому 28% опитуваних вказало на відсутність грантів та субсидій, 20% опитуваних вказали на обмежений доступ до державних замовлень на інноваційну продукцію, 19% стримуючим чинником впровадження інноваційних рішень недостатність податкових пільг [10].

Уряд здійснює заходи на законодавчому, нормативному, адміністративному та фінансовому рівнях для формування інноваційних пріоритетів у розвитку національної економіки. Зокрема, КМУ 29.08.2025 року було схвалено законопроект «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», згідно якого буде сформовано дієві інструментарії підтримки науки й бізнесу, серед яких впровадження грантів, інноваційних ваучерів, державного замовлення, пільгового кредитування та скасування обов'язкової експертизи та реєстрації інновацій. Окрім зазначеного, в проекті Державного бюджету на 2026 рік передбачено фінансування грантів на підтримку індустріальних парків.

Однак, не зважаючи на дії державних органів, дослідження свідчать про низку стримуючих чинників, які впливають на інноваційну активність через невисокий рівень інтеграції держави, науки, освіти та суб'єктів економічної діяльності, низький рівень розвитку інноваційної екосистеми, відтік кадрового капіталу, несприятливих умов кредитування.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Забезпечити сприятливе середовище для інноваційного розвитку можливо за умови пріоритетності інноваційної діяльності в державній економічній політиці. Зокрема, введення пільгового оподаткування, покращення умов кредитування, поширення програм з формування та розвитку технологічних платформ, розвиток інфраструктури інноваційної діяльності матимуть позитивний вплив на інноваційний розвиток. Вирішення вказаних проблем на державному рівні постане результативним механізмом відродження економіки України в післявоєнний період.

Література

1. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku> (дата звернення: 17.11.2025).
3. Державна служба статистики України. Очікування підприємств роздрібної торгівлі в I кварталі 2025 року щодо перспектив розвитку їх ділової активності. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.11.2025).
4. Schumpeter, J. (1982). Theory of economic development (Study of entrepreneurial profit, credit, interest and business cycle), Translate. From Germany, Moscow, Progress, 453p.
5. ЗУ «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 01.10.2025).

6. Белянська Ю. В. Економічна сутність та значення інновацій в сучасних умовах господарювання. Review of transport economics and management. 2020. Вип. 4 (20).С. 55-65.
7. Сохацька О. М. Інновації та технологічний розвиток у секторі торгівлі в Україні: потенціал та перешкоди. Zenodo. 2024. № 15. URL : <https://zenodo.org/records/13297130> (дата звернення: 12.12.2025).
8. Середа С. А., Демидчук Л. Б. Розвиток інноваційних бізнес-технологій у торговельно-технологічних системах: сучасні напрями. Entrepreneurship and Trade. 2023. № 39. С. 171-180.
9. Медіа про фінтех та інноваційні технології. Технологічні тренди в ритейлі: як інновації змінюють ринок у 2024 році. URL: <https://fintechinsider.com.ua/tehnologichni-trendy-v-rytejli-yak-innovacziyi-zminyuyut-rynok-u-2024-roczii/> (дата звернення: 01.11.2025).
10. Національний інститут стратегічних досліджень. Інноваційна діяльність промислових підприємств в Україні під час повномасштабної війни URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/innovatsiyna-diyalnist-promyslovykh-pidpryyemstv-v-ukrayini-pid-chas?__cf_chl_tk=ipKIzL8rxt_GGCLOKfHMGf5sje.qy_sXMbwYydG_xO4-1765562940-1.0.1.1-o2EFMaLpml57xQAQepoo4ZXvxYfKcYgJqw91RreuczQ (дата звернення: 17.11.2025).

References

1. State Statistics Service of Ukraine (2025), available at: <http://ukrstat.gov.ua> (Accessed 01.11.2025).
2. National Institute for Strategic Studies (2024), “Foreign trade of Ukraine in goods: results of 2024”, available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku> (Accessed 17.11.2025).
3. State Statistics Service of Ukraine (2025), “Expectations of retail enterprises in the first quarter of 2025 regarding the prospects for the development of their business activity”, available at: <http://ukrstat.gov.ua> (Accessed 18.11.2025).

4. Schumpeter, J. (1982), Theory of economic development (Study of entrepreneurial profit, credit, interest and business cycle), Moscow, Progress.
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine “On Innovation Activity”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (Accessed 01.10.2025).
6. Belianska, Yu.V. (2020), “The economic essence and significance of innovations in modern economic conditions”, Review of Transport Economics and Management, vol. 4(20), pp. 55-65.
7. Sokhats'ka, O.M. (2024), “Innovation and technological development in the trade sector in Ukraine: potential and obstacles”, Zenodo, vol. 15, available at: <https://zenodo.org/records/13297130> (Accessed 12.12.2025).
8. Sereda, S.A. and Demydchuk, L.B. (2023), “Development of innovative business technologies in trade and technological systems: modern directions”, Pidpryyemnytstvo i torhivlya, vol. 39, pp. 172-180.
9. Fintech Insider (2024), “Media about fintech and innovative technologies. Technological trends in retail: how innovations change the market in 2024”, available at: <https://fintechinsider.com.ua/tehnologichni-trendy-v-rytejliyak-innovacziyi-zminyuyut-rynok-u-2024-roczyi/> (Accessed 01.11.2025).
10. National Institute for Strategic Studies (2025), “Innovative activity of industrial enterprises in Ukraine during a full-scale war”, available at: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/innovatsiyna-diyalnist-promyslovykh-pidpryyemstv-v-ukrayini-pidchas?__cf_chl_tk=ipKIzL8rxt_GGCLOKfHMGf5sje.qy_sXMbwYydG_xO4-1765562940-1.0.1.1-o2EFMaLpml57xQAQepoo4ZXvxYfKcYgJqw91RreuczQ (Accessed 17.11.2025).

Стаття надійшла до редакції 14.12.2025 р.